

ARHITEKTURA I URBANIZAM

**IZGRADNJA DOMA
TRGOVAČKE I OBRRTNIČKE KOMORE U SPLITU
U KONTEKSTU NASTUPA MODERNE**

UDK: 721:334.788(497.583Split)“1930“

Primljeno: 21. VII. 2014.

Izvorni znanstveni rad

dr. sc. STANKO PIPLOVIĆ

Kaštelanska 2

21000 Split, HR

Na osnovi dosada nepoznatih arhivskih izvora donose se podaci o izgradnji Doma Trgovačke i obrtničke komore u Splitu tridesetih godina XX. stoljeća. Slučaj se dovodi u vremenski i prostorni kontekst s pojavom moderne u Hrvatskoj i njezinog odraza na Split. Autor prvonagrađenog projekta je arb. Fabjan Kaliterna, praški đak. Jedan je od najznačajnijih u promicanju novog koncepta funkcionalizma, ali i kreativne interpretacije tradicionalnih vrijednosti.

Ključne riječi: Fabjan Kaliterna, moderna, Split, Trgovačka i obrtnička komora

UVOD

Nakon Prvoga svjetskog rata moderna je hrvatskoj arhitekturi uhvatila maha, osobito u Zagrebu, gdje su glavni njezini pobornici Viktor Kovačić, Edo Šen i Hugo Ehrlich. U velikom preokretu odlučno se ruše preživjele zasade stilskih kanona i uvode nova rješenja temeljena na funkcionalizmu, novim građevnim materijalima i konstrukcijama. Previranja, pročišćavanje i traženje suvremenog izraza bitno su se temeljili na djelima zagrebačke avangarde. U ranom razdoblju purizma i postulata praktičnosti ipak se potpuno ne prekida poveznica s prošlošću. Starija provjerena rješenja kreativno su se preispitivala kao nadahnuće, ali bilo je još neko vrijeme nekritične primjene povijesnih stilova, posebice kod javnih zgrada. U tom procesu važan je bio Prag, kamo su mladići iz Dalmacije odlazili na školovanje.

Slično je bilo i u Splitu. Dvadesetih i nastupom tridesetih godina 20. stoljeća polemizirali su tradicionalisti i pristaše moderne. Prvi istaknuti graditelj tog doba bio je inženjer Petar Senjanović. Slijedio je Dane Žagar. Treba se prisjetiti arhitekata Fabjana Kaliterne, Nikole Armande ili Josipa Kodla, koji su bitno utjecali na kreiranje nove slike grada. Ali, još je neko vrijeme bilo prilično oblikovanja u stilovima historicizma i tradicije. Brojni prijedlozi, uz nova oblikovna rješenja, još uvijek nude dekorativni program preživjelog historicizma.

Nove ideje osobito su se širile pod utjecajem praške škole, gdje su izražene avangardne ideje kubizma i konstruktivizma. U Pragu su u okviru jačanja nacionalne svijesti koncem Austro- Ugarske Monarhije studirali brojni naši mladići. Iz Splita su to Fabjan Kaliterna, Dane Žagar, Josip Kodl, Nikola Armanda, Emil Ciciliani i drugi. Nakon Prvoga svjetskoga rata oni djeluju u Splitu i tom gradu daju nova likovna obilježja, radikalno mijenjajući njegovu sliku.¹

U tranzicijskim godinama taj proces prevladavanja lokalnog tradicionalizma u Dalmaciji bio je nešto usporeniji. Vjerojatno je tome bio razlog postojanje izuzetno vrijedne urbanističke i graditeljske baštine.² Hranko Smodlaka, građevinski inženjer, također se okušao i u visokogradnjama, jer su prilike to uvjetovale. Kod obiteljskih kuća bio je pod utjecajem folklornog izraza s primjenom dvostrešnih krovova i tipičnim škurama koje zatvaraju prozore, ali je tijekom vremena od toga odustao. Izraziti predstavnik zagrebačke škole je Milorad Družević. On je još za vrijeme studija arhitekture na Tehničkom fakultetu od godine 1928. u Zagrebu, gdje su predavali Edo Šen i Hugo Ehrlich, prihvatio novi izraz. Obilježava ga slobodnija kompozicija cjeline i čisti oblici.

Simptomatičan je slučaj natječaj za projekt crkve Gospe od Zdravlja u Splitu 1930. godine. Natjecali su se Vlado Antolić i Frane Cota iz Zagreba, Kuzma Gamulin iz Splita, Jože Mesar i Lado Bohinjec iz Ljubljane, Stjepan Podhorski i Ivan Kulišek iz Zagreba, Silvije Sponza iz Hvara. Rješenja su se kretala od doslovne preslike srednjovjekovne romaničke katedrale do suvremenih pristupa s još uvijek nazočnim asocijacijama iz prošlosti u strukturi i dekoraciji. Nijedan projekt nije udovoljio uvjete natječaja pa je na kraju angažiran mladi arhitekt Lavoslav Horvat. On je predložio rješenje s trijemom ispred cijelog glavnog pročelja. Napravio je nekoliko inačica. U početku su vanjski i unutarnji stupovi bili okrugli, s jonskim glavicama, a na vrhu zgrade

zamišljene su skulpture. Tek u tijeku daljnje razrade oblici su pročišćeni i pojednostavnjeni pa stupovi u konačnom rješenju postaju četvrtasti. To je samo donekle bilo rezultat novih nazora, a više potreba štednje zbog velike gospodarske krize.³

FABJAN KALITERNA

U tom procesu preustrojstva posebno mjesto pripada Fabjanu Kaliterni. Rođen i odrastao u Splitu, gradu okruženom kamenom u mediteranskom podneblju, upio je specifičnosti sredine i ostao cijeli život vjeran njezinim vrijednostima. U svojim kreacijama kreativno je pretopio dokazane oblike s novim izrazom i shvaćanjima arhitekture koji su neminovno nailazili. Svakako nije bio imun ni na ono što je upio u velikoj europskoj metropoli, gdje su se događale velike promjene. Radi isključivo u kamenu, sa slikovitim krovovima od crvenoga crijepa. Otvori su mu često završeni polukružnim lukovima.

Najopsežnije i kreativno najvrjednije razdoblje u stvaranju Fabjana Kaliterne su prvih desetak godina nakon završetka studija na Visokoj tehničkoj školi u Pragu 1921. godine. Stotinjak građevina razigranih oblika koje je u to vrijeme projektirao u Splitu dale su prepoznatljivo obilježje izgledu grada. Među njima su kuća Ferić na Bačvicama iz 1922. godine, obiteljska kuća na Gripama, zgrada Oceanografskog instituta na rtu Marjana iz 1933. te ogradni zid s ulaznim zgradama Meštrovićeve palače u Mejama 1929.⁴

Kaliterna je i društveno aktivan. Bio je Okružni nadzornik Općinskog upraviteljstva za predjel Bačvice. Član je Ljubljanske inženjerske komore i Uresnog povjerenstva, stalne općinske komisije koja se bavila problemima prostornog uređenja Splita.⁵ Bavio se stručnom publicistikom pa je objavio brojne priloge u dnevnom tisku. Na sjednici Gradskoga vijeća 9. siječnja 1939. izabran je za člana Građevinskog odbora savjetodavnog organa Općinske uprave. Sudjelovao je u rješavanju problema uređenja grada. Takav je bio slučaj 1921. godine. Dana 3. lipnja na poticaj načelnika dr. Ive Tartaglie upriličeni su dogovori o unaprjeđenju Splita. U njih su uključene sve zainteresirane ustanove: Općinska uprava, vojne vlasti, inženjeri i arhitekti, Lučko poglavarstvo i Građevni odsjek Pomorske oblasti. Izabran je posebni odbor da pripremi osnovni materijal za glavnu anketu koja se trebala održati 10. lipnja. Činili su ga ing. P. Senjanović, ing. M. Martinis, lučki poglavar Stepanović, savjetnik Bragadin, arh. D. Žagar, a među njima i F. Kaliterna.

Na drugom skupu raspravljalo se o prometu, izgradnji luke, željezničkom spoju, tramvaju, kanalizaciji, vodovodu i rasvjeti grada. U javnim raspravama Kaliterna je iznosio stavove o izgradnji nove općinske zgrade, položaju hotela na Matejuški, banske palače, oblikovanju gimnazije i Regulacijskom planu Splita.⁶

ZGRADA TRGOVAČKE I OBRTNIČKE KOMORE

Trgovačke i industrijske komore u Dalmaciji osnovane su za francuske uprave 1811. godine s ciljem unaprjeđenja gospodarskih djelatnosti od pomorstva do poljodjelstva.⁷ U Splitu je Komora konstituirana 21. prosinca 1840., a njezin prvi predsjednik bio je Mihovil Tartaglia. Početkom austrijske vlasti sjedište joj je bilo u starom dijelu grada, u Sinjskoj ulici.⁸ Nakon Prvoga svjetskog rata Split je, gubitkom Zadra, koji je pripao Italiji, postao glavnim gradom Dalmacije i najvećom lukom u Jugoslaviji. Njegovo stanovništvo je raslo, a prostor se širio. Gospodarstvo i trgovina su se razvijali pa se i poslovanje Komore povećavalo. Njezine prostorije, koje su i dalje bile na istome mjestu, nisu više odgovarale. Trebalo je osigurati povoljnije uvjete za rad. Uprava je željela podignuti reprezentativan dom kako bi se i na taj način pokazao gospodarski razvitak i narodno bogatstvo.

Stoga se 1927. godine prišlo rješavanu problema. Dana 17. ožujka na sjednici Vijeća Komore izabran je Odbor sa zadatkom da zajedno s Predsjedništvom obavi predradnje za gradnju Doma. Sastojao se od šest vijećnika: dr. Niko Ljubić, dr. Vjekoslav Lavš, ing. Viktor Morpurgo, ing. Šimun Jelaska i Josip Pijević. Prva sjednica Odbora održana je 15. rujna.⁹ Na sastancima se uglavnom raspravljalo o mogućem smještaju zgrade Komore. Prikupljene su ponude terena za gradnju i zgrada za smještaj Komore. Tijekom 1927. i 1928. godine dostavili su ih dr. Emer Tartaglia, za kuću na obali, Petar i Ante Montana, za zemljište u Zrinskoj ulici, Ljubica de Capogrosso, tvrtka *Stock*, Remigio Gazzari, za zemljište na Klaićevoj poljani, Rudolf Kirigin, za bivšu palača Cindro u Krešimirovoj ulici, dr. Pezzoli, za kuće i skladište u Sokolskoj ulici, dr. Petar Kamber, za kuće na Dioklecijanovoj obali.¹⁰

Dr. Ivan Majstrovic ponudio je 18. veljače 1928. svoje dvije kuće na Trumbićevoj obali. Vlasnik je imao namjeru obje nadograditi u novu četverokatnicu. Jedna od njih bila je trokatnica s pročeljem u oblicima secesije sagrađena 1914. godine. Za to je već bio načinjen projekt, kao i troškovnik,

a bila je priskrbljena i građevna dozvola. Iza kuća na sjevernoj strani bio je slobodan prostor od 50 m², na kojem je bio mali vrt.¹¹ Na sastancima Odbora uglavnom su razmatrane mogućnosti za kupnju zgrade, odnosno gradnju nove. Konačna odluka prepuštena je Vijeću. Tako je na sjednici Vijeća 12. travnja 1928. tajnik dr. Mirko Buić podnio podrobno izvješće o tome. Jednoglasno je prihvaćen prijedlog za otkup Majstrovićevih nekretnina, uz određene uvjete. Do tada je održano 6 sjednica Odbora. U idućoj godini bilo je 11 sjednica, na kojima su se rješavala pitanja projekta, financiranja, gradnje i uređenja zemljišnog posjeda. Dana 28. prosinca odobreno je sklapanje zajma kod *Rudarske bratstvene blagajne* na iznos od milijun tadašnjih dinara. Određeno je da se u proračun za 1930. unese stavka od 250.000 dinara za gradnju. Za rješavanje možebitnih problema Vijeće je ovlastilo Šimu Jelasku i dr. Vjekoslava Levaša, članove Građevinskog odbora, te tajnika dr. Matu Bujića. Odlučeno je da se s radovima započne čim se završe pripreme.¹² Razmotrivši pogodnost položaja Majstrovićeva zemljišta i kuće te trošak nabave, Odbor se suglasio da je najprihvatljivija njegova ponuda. Ona je načelno usvojena, ali se ipak smatralo da je cijena od milijuna dinara previsoka pa se u daljnjem postupku pregovaralo o njezinu sniženju.

Majstrović je pristao na postavljene uvjete. Postignut je dogovor pa je na sjednici Vijeća 13. travnja 1928. godine odlučeno da se pribave njegove nekretnine. U kućama su bili stanari koje je trebalo iseliti. Jedna je bila brzo iseljena, dok su u drugoj bila dva stanara zaštićena zakonom, što je produžilo rok predaje kuće.¹³

Kuće su se nalazile u središtu grada, na zapadnoj strani Rive, uz prirodnu ribarsku lučicu Matejušku. To je bilo posebno mjesto, osunčano i zaštićeno od valova bure. Ondje su se privezivale i popravljale drvene brodice, sušile mreže, družili se ribari i težaci.¹⁴ Do tog se mjesta s padina Marjana spuštalo predgrađe Veli varoš, s kamenim pučkim kućama. Na samoj obali izvirale su sumporne vode Piškere, na koje su težačke žene dolazile prati rublje.

Već od konca 19. stoljeća na tom izuzetnom mjestu počele su se graditi građevine značajne za život grada: javno kupalište s kabinama *Polo*, skladište vina i Dom Veslačkog sportskog društva *Gusar*, sagrađen 1927. godine, prema projektu arhitekta Josipa Kodla, na vrhu maloga gata koji je štitio lučicu. S obzirom na atraktivan prostor i potrebe turizma koji se ubrzano razvijao te velike potrebe smještaja stranaca, na istom položaju se u više navrata planiralo graditi

hotele. Tome su pogodovale i poboljšane prometne veze. Jedan neostvareni prijedlog, koji bi kapacitetom zadovoljio tadašnje potrebe, napravio je Nikola Armanda 1931. godine.¹⁵ U neposrednoj blizini nalazio se hotel *Bellevue*, koji je temeljito obnovljen 1933. godine, ali time su se tek donekle poboljšali uvjeti. Iste godine jedna dalmatinsko-švicarska poslovna grupacija sa sjedištem u Zürichu razmatrala je gradnju luksuznog hotela. Investitor je inzistirao da to bude na početku Matejuške, ali ni to nije ostvareno. Glavni prigovor je bio da bi velika zgrada narušila pogled s mora na grad.¹⁶ I Kaliterna je smatrao da taj položaj ne odgovara i da bi bolje bilo neko mjesto izvan središta grada. Ipak je, s obzirom na smještaj, ukoliko bi se to rješenje prihvatilo, predložio da se zgrada pomakne nešto prema zapadu, preko puta Trgovačke i obrtničke komore, kako bi manje smetala pogledu prema Prokurativama.

Naposljetku je godine 1935. Jugoslavensko hotelijersko društvo počelo gradnju hotela *Ambasador*, koji je dovršen tek 1938. godine. Godine 1936. podignuta je prizemna pristanišna zgrada za hidroavione, djelo arhitekta Milorada Družića. Početkom 20. stoljeća duž obale je izgrađen niz novih modernih četverokatnih zgrada koje su zamijenile stare.¹⁷

Na početku niza zgrada na istoku je srednjovjekovni samostan sv. Frane, a na njegovoj sredini nalazila se Majstrovićeva kuća. Sagrađena je u oblicima secesije 1914. godine. Imala je dva kata i potkrovlje. To je bila uska izdužena trokatnica. Glavno pročelje joj je bilo na južnoj strani, prema moru. Katovi su joj bili povezani vertikalno plitkom secesijskom dekoracijom. Geometrijski ukrasi nešto su više bili izraženi u gornjem dijelu zgrade.

Istočno od nje je kuća u vlasništvu dr. Arambašina, s blagim stilskim naznakama. Zapadno se nalazila jednokatnica Barić, koja je bila ponešto uvučena pa se ispred nje prema Trumbićevoj obali formiralo malo dvorište. Imala je kosi dvostrešni krov. Bila je jednostavna, bez ikakvih ukrasa.

Majstrović je kupio tu malu kuću i upravo u to vrijeme namjeravao ju je porušiti i na njezinu mjestu proširiti svoju. Za to je već imao pretprojekt, troškovnik i građevnu dozvolu po kojoj su se obje zgrade imale dograditi u novu četverokatnicu. Iza zgrada na čijem se mjestu trebao graditi Dom Komore bio manji slobodni prostor. Dalje prema zapadu je moderna stambena četverokatnica.

Lokacija Majstrovića nije mogla u cijelosti zadovoljiti prostorne potrebe Komore. Južna širina građevne čestice prema moru imala je širinu od samo 12

metara. Međutim, položaj je imao mnoge prednosti u odnosu na poslovanje Komore i od svih ta je ponuda bila najpovoljnija. Zbog male širine zemljišta zgrada se moralo izdužiti prema unutrašnjosti i rušiti neke manje zgrade.

Komora je 1. rujna 1928. pribavila i kuću Rogošić, koja se nalazila iza kuće Barić. Time je zaokružena građevna čestica.

Dana 12. prosinca 1928. bila je redovita sjednica Trgovačko-obrtničke komore Split. Tajnik dr. Buić izvijestio je o prijedlozima Odbora za gradnju Doma. Nakon rasprave prijedlozi su jednoglasno prihvaćeni i odobreno je njihovo provođenje.¹⁸ Nakon sređivanja imovinskopravnih odnosa sačinjen je 1928. godine program. U njemu je navedeno kako se u granicama slobodnim za gradnju ima izvršiti pregradnja postojeće zgrade s njezinom dogradnjom i nadogradnjom tako da se dobiju uredske prostorije Komore i stanovi. Stražnje dvorište trebalo je također izgraditi. Pročelje zgrade trebalo je u cjelini preraditi u monumentalnom obliku, ali pri tome koristiti postojeće zidove zgrade. U cijeloj zgradi bilo je predviđeno centralno grijanje vodom, a i dizalo za osoblje. U pogledu sadržaja u prizemlju prema ulici je predviđena dvorana s izložbom predmeta trgovačkog muzeja. To je bio prvi slučaj u cijeloj državi da su se u okviru neke komore planirali izložiti uzorci svih domaćih proizvoda koji su se nalazili u trgovinama. Na prvom katu smješteni su uredi Predsjedništva i velika dvorana za vijećnicu, na drugom katu uredi, na trećem i četvrtom po jedan stan, a u potkrovlju stan čuvara.

Dana 12. siječnja 1929. godine raspisan je opći jugoslavenski natječaj za idejno rješenje zgrade. Imenovan je ocjenjivački sud koji su činili: Juraj Duboković, predsjednik Komore, Karlo Čulić, vijećnik Komore, arh. Ante Barač, arh. Danilo Žagar i ing. Vorih Matković. Zamjenici članova su bili načelnik dr. Ivo Tartaglia, arh. Prosper Čulić, ing. Ivan Šakić, ing. Marko Mladineo, inspektor voda, i Marin Marasović, graditelj. Za najuspješnija rješenja određena je prva nagrada od 8000, druga od 6000 i treća od 4000 dinara. Natječaj je izazvao veliko zanimanje. Tako je arhitekt Ernest Weissmann zatražio iz Pariza 22. siječnja 1929. da mu se hitno dostavi program. Za izradu nacрта javio se iz Zagreba 5. veljače i inženjer Koloman Adler, a naručio ga je i arhitekt Juraj Denzler.

Rok za predaju radova bio je 1. ožujka 1929. Pristiglo je ukupno 10 prijedloga, od toga jedan sa zakašnjenjem. Ocjenjivački sud završio je rad 10. ožujka. Prvu nagradu (za rad pod geslom *Od mala malo*) i treću nagradu (za rad

pod geslom *Na Piškerti*) dobio je Fabjan Kaliterna. Ocjene njegova prijedloga bile su vrlo povoljne. Drugu je dobio arh. David Bunetta iz Sušaka.¹⁹ Danas su, osim Kaliterninih, dostupna samo neka rješenja s ponekim naznakama autora i datuma, i to pod geslima:

- *MERK*, veljača 1929., autor nije poznat, vanjska obrada dosta čista;
- *Klio*, autor nije poznat;
- *333*, autor David Bunetta; u oblikovanju pročelja naglašena neostilska dekoracija;
- *Alternativa A*, pročelje u dvije inačice - jedna s elementima klasicizma, a druga neorenesanse; tehnički opis nosi podatke: Zagreb 27. II. 1929.; oblikovanje mješavina klasicizma i neorenesanse, autor nepoznat.

Osim ovih kao rad vrijedan pažnje spominje se prijedlog pod geslom *Obala*, koji nije poštivao program pa nije ni razmatran.

Kako Bunetta formalno nije udovoljio uvjetima natječaja, naknadno je predloženo da se za taj iznos otkupi još jedan projekt iz Splita i drugi iz Beograda. Na dan 11. ožujka 1929. godine projekti su izloženi u vijećnici Komore. Većina prijedloga ponudila je stilska rješenja glavnog pročelja od klasicizma do neorenesanse. Na to je arh. Nikola Armanda uputio javnu kritiku kako se radi o lažnim odjecima tradicije i balastu prošlosti. Na sjednici Općinske uprave 18. rujna odobren je konačni nacrt za palaču Komore. Osim toga izdana je dozvola za gradnju kuće Frani Aljinoviću iza zgrade Komore na Šperunu.²⁰

I kod rješavanja te građevine prisutne su velike dvojbe u pristupu. Zgrada je u nizu pa iako su susjedne zgrade već izgrađene u novim jednostavnim oblicima, prijedlozi su odudarali. Većina sudionika na natječaju zagovarala je rješenje jednog vidljivog pročelja, manje ili više u inernom slaganju uvriježenih stilskih elemenata.

Na organizaciju natječaja bilo je i nekih formalnih primjedba. Naime, prema pravilima na sudjelovanje su imali pravo samo inženjeri i inženjeri arhitekti, a ne i graditelji. Stoga je ocjenjivački sud na sjednici 21. ožujka odlučio da se druga nagrada poništi jer je natjecatelj bio samo arhitekt. Kada je ocjenjivan, taj je rad bio anoniman, a nakon što su se utvrdila imena, nagrada je povučena. To je izazvalo rasprave, uz prigovore da su i oni drugi članovi Komore i da po postojećim propisima imaju pravo na sudjelovanje.²¹

Za gradnju su sačinjeni detaljni *Građevni uvjeti* po kojima je raspisana licitacija 1. veljače 1930. godine. Svaki natjecatelj je bio dužan prethodno

položiti jamčevinu. Ponude su dostavili Dragutin Čulić, građevinski poduzetnik iz Splita, te graditelji I. Šakić i Marin Marasović, za sve radove, Kajo Jelaska, samo za drvodjeljske radove, i Ivo Muslin, za soboslikarske radove. Sudjelovao je i ovlašteni građevinski inženjer Žarko Dešković iz Splita.²² Uplatilo je 133.871 dinar. Njegova je ponuda bila najpovoljnija pa je dobio posao.

Dešković je završio studij građevine u Pragu 1922. godine. Između dva svjetska rata vlasnik je tvrtke. Razvio se kao uspješan poduzetnik, stekao veliko iskustvo i iskazao se na mnogim poslovima. Njegova je tvrtka sudjelovala na izgradnji betonske ceste od Splita do Trogira, Banske palače, zgrade Osnovne škole u Velom varošu, proširenju Dominikanskog samostana, zgradi Vatrogasnog doma.²³ Osim u poduzetništvu iskazao se i u javnim stručnim poslovima. Bio je član Građevinske sekcije Splitske oblasti i predsjednik Poslovnica Split Ljubljanske inženjerske komore Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca.²⁴

Radovi na zgradi Doma Obrtničke i trgovačke komore počeli su 1. travnja 1930. rušenjem postojeće zgrade i nastavljani iskopima temelja u tvrdom marjanskom kamenom masivu. Radovima je upravljao Kaliterna, koji je ovjeravao i uredno vođeni građevni dnevnik. Na dan 25. studenog 1930. po starom običaju na Domu je izvješena zastava nakon završenog pokrova. Tako su već početkom prosinca osnovni građevinski poslovi zgotovljeni. Za glavno pročelje upotrijebljen je bijeli kamen iz Selaca na otoku Braču, i to iz kamenoloma Sv. Nikola, čiji je vlasnik bila Zadruga *Tomšić i drug.* Zatim se nastavilo s unutrašnjim uređenjem. U zgradu je uvedeno centralno grijanje toplom vodom, za što je nacrt 1929. godine izradila tvrtka *Bačić d. d. za centralno grijanje i zdravstvene uređaje* iz Zagreba.²⁵ Očekivalo se da će radovi biti završeni do proljeća. Sve je bilo gotovo 1. lipnja 1931. godine.²⁶

Na sjednici Građevinskog odbora 3. listopada 1932. izabrana je kolaudacijska komisija koju su činili: graditelj Dragutin Čulić, obrtnički sudac dr. Niko Ljubić, građevni savjetnik ing. Lucijan Stella te ing. Fabjan Kaliterna kao izvjestitelj. Kao rok završetka njezina rada određen je 14. listopada.²⁷ Prema konačnom obračunu ukupna vrijednost radova iznosila je 2,628.791 dinar.

ZAKLJUČAK

Okruženje u kojemu je podignuta zgrada Trgovačke i obrtničke komore u Splitu odgovara njezinoj istaknutoj javnoj namjeni. Oblikovno i funkcionalno potpuno se uklopila u jedan od najvažnijih dijelova grada. Primjer je znalačkog sažimanja bogatog iskustva prošlosti i nadahnute primjene u kreativnoj interpretaciji novog doba. U zgradi su vješto usklađeni nazori razdoblja u burnom previranju. Prošlost, tradicija i suvremeno harmonično su usklađeni u originalnom izričaju autora arhitekta Fabjana Kaliterne, pjesnika u kamenu. Taj majstor izrazitog talenta osjećao je duh vremena u potrazi za suvremenim izričajem. U tom svom najznačajnijem ostvarenju znao je umješno uskladiti divergentne funkcije uprave i stanovanja uz suvremeno opremanje zgrade. I ne samo to: zgrada Komore ključna je prekretnica određenog trenutka u čitavom gradu. Zgrada i danas, u višestruko naraslom i daleko gospodarski razvijenijem gradu, služi istoj svrsi. Kapacitetom i prostornom organizacijom zadovoljava suvremene potrebe Komore.

BILJEŠKE

- ¹ Robert Plejić: *Splitski arhitekt Niko Armanda, arhitektonski modernizam i povijesni prostor*. Kulturna baština, Split 2011. br. 37, 229.
- ² I sam konzervator Frane Bulić naglašavao je kako se novi naraštaji ne moraju servilno odnositi prema prevladanim stajalištima, ali trebaju tako djelovati da se u stvaranju naše moderne arhitekture osjeti duh prošlih stoljeća.
- ³ Za natječaj se zanimalo više od 20 arhitekata i inženjera, a radove je predalo samo njih 7 i još neki sa zakašnjenjem. Prva nagrada nije dodijeljena. Ante Crnica: *Naša Gospa od zdravlja i njezina slava*. Šibenik 1939., 456.
- ⁴ U kasnijem razdoblju Kaliterna se priklonio novim trendovima naglašenog funkcionalizma, s pojednostavljenim oblicima, te uporabi novih materijala i konstrukcija. Duško Kečkemet: *Prvi graditelji modernog Splita, arh. Fabijan Kaliterna*. Slobodna Damacija, Split 21. VIII. 1976. 6.
- ⁵ Uresna povjerenstva u Dalmaciji osnovana su 1854. godine dekretom Namjesništva u Zadru u nedostatku stručne službe. Stanko Piplović: *Uresno povjerenstvo splitske općine*. Kulturna baština, Split 1991., br. 21, 163.
- ⁶ Fabjan Kaliterna: *Gdje da se gradi novi veliki hotel?* Novo doba, Split 12. XII. 1933. 5; Fabjan Kaliterna: *Pitanje položaja nove banovinske palače u Splitu*. Novo doba, Split 3. IV. 1936. 2; Fabjan Kaliterna: *Diskusija o regulacionom planu Splita*. Novo doba, Split 5. I. 1941. 9.
- ⁷ Špiro Gizdić: *Dalmatinske trgovačko-obrtničke komore od utemeljenja do 1852. godine*, Split 1998., 167-178.
- ⁸ Vidjeti plan grada Splita iz 1914. godine kojeg je izradio inženjer Petar Senjanović, zgrada br. 10.

- ⁹ Poziv i zapisnik sa sjednice odbora od 15. IX. 1927. HR-DAST-91, kut. 643.
- ¹⁰ Razne ponude, HR-DAST-91.
- ¹¹ Majstrovic je rođen 14. rujna 1865. u Dragljanima, u općini Vrgorac, a preminuo u Splitu 7. rujna 1947. godine. Djelovao je u Splitu kao odvjetnik. Bio je općinski vijećnik u Splitu, član Blagajničkog odbora, član uprave *Penzionog fonda* namještenika općinskih poduzeća te senator Senata Kraljevine Jugoslavije. *Splitski almanah za god. 1925. - 26.* Split 1927. 47, 49, 53 i 107.
- ¹² *Plenarna sjednica Vijeća Trgovačko-Obrtničke komore u Splitu*. Privrednička riječ, Split 1. I. 1930. 2.
- ¹³ Izjava stanara od 22. VIII. 1928. i Majstrovicев dopis Trgovačkoj i obrtničkoj komori od 16. VIII. 1928. HR-DAST-643.
- ¹⁴ U novije vrijeme porušena je zgrada sportskog kluba *Gusar*, a taj dio obale preuređen je pema projektu arhitekta Ede Šegvića. Edo Šegvić: *Matejuška*. Kulturna baština, 2009. br. 35., 145-156 i 166.
- ¹⁵ Velika zgrada hotela *Jadran* zamišljena je uz samu obalu, na istočnom dijelu Rive, tako da je okrenuta glavnim pročeljem prema moru, kapacitet joj je 130 soba, uz sav komfor onoga doba. Oblikovana je već potpuno suvremeno. Armanda, 1931, 72.
- ¹⁶ Vinko Brajević: *Pitanje novog velikog hotela u Splitu*. Novo doba, Split 2. XII. 1933. 9-10; Marin Ferić: *Još o gradnji hotela u Splitu*. Novo doba, Split, 9. XII. 1933. 5; M. Bragadin: *Izgradnja modernog hotela u Splitu*. Novo doba, Split 16. XII. 1933. 9.
- ¹⁷ Osim tih zgrada na Matejuški se 1933. godine razmatrala izgradnja velikoga šestokatnog hotela. Skicu jedne inačice napravio je i F. Kaliterna. U vrijeme intenziviranja turizma oskudijevalo se u zgradama za smještaj, ali taj prijedlog nije ostvaren. Slavko Muljačić: *Historijat izgradnje priobalnog pojasa u splitskoj luci od Matejuške do Sustipana (1850. – 1960.)*. Urbs, Split 1961., 56-62 i 64.
- ¹⁸ *Plenarna sjednica Trgovačko-obrtničke Komore u Splitu*, Privrednička riječ, Split 22. XII. 1928. 2.
- ¹⁹ Bunetta je studirao u Berlinu. Projektirao je nekoliko stambenih kuća u Sušaku. U početku je bio podložan tradiciji i željama naručitelja. Postupno je prihvaćao moderni izraz. Marijan Bradanović: *Graditeljstvo Sušaka između dva svjetska rata*. u: Moderna arhitektura Rijeke, Rijeka 2006., 136, 140, 181-190, 196.
- ²⁰ *Gradnja dviju velikih palača u Splitu*. Novo doba, Split 19. VI. 1929. 4.
- ²¹ *Natječaj za izradu skica Doma za Trg. komoru*. Privrednička riječ, Split 23. III. 1929. 4
- ²² Dešković je rođen u Splitu 18. travnja 1891., gdje je i preminuo 10. veljače 1972. godine. Studij građevinarstva završio je u Pragu. Uvaženi stručnjak bio je i strastveni sportaš. Pionir je jedrenja, jedan od osnivača splitskog kluba *Labud* 1924. godine, a od 1926. do 1941. i njegov predsjednik te od 1945. počasni predsjednik. Potaknuo je i gradio lučicu klupskog Doma u uvali Baluni. Herci Ganza-Čaljkusić: *Praški student jedriličarski vizionar*. Slobodna Dalmacija, Split 12. X. 2004. 62.
- ²³ Radovi na zgradi Vatrogasnoga doma u Splitu na Lovretu počeli su 1927., a završeni koncem iduće godine. Stanko Piplović: *Izgradnja Splita između svjetskih ratova*. Split 2008., 328-329.

- ²⁴ Poslovnica Split obuhvaćala je i Šibenik. U njoj je bilo učlanjeno 14 građevinskih inženjera, 2 arhitekta i 1 elektroinženjer. Popis je naveden u dopisu Poslovnice Split Trgovačkoj i obrtničkoj komori u Splitu od 30. ožujka 1929. godine.
- ²⁵ Tvrtka Bačić imala je filijale u Beogradu i Ljubljani. HR-DAST-91, kut. 643.
- ²⁶ Građevni dnevnik za novogradnju Trgovačko-obrtničke Komore u Splitu, HR-DAST-91, kut. 1022.
- ²⁷ Zapisnik sjednice Građevnog odbora Komore od 31. X. 1932. HR-DAST-91, kut. 1022.

LITERATURA

- Dom Trgovačke i Obrtničke komore.* Privrednička riječ, Split, 29. XI. 1930.
- Duško Kečkemet: *Moderna arhitektura u Dalmaciji.* Arhitektura, Zagreb 1976., br.156-157.
- Duško Kečkemet: *Stambena arhitektura u Splitu u razdoblju između dva svjetska rata.* Arhitektura, Zagreb 1991., br. 26
- Ivo Maroević: *Odnos Viktora Kovačića prema baštini i prostoru.* u: Viktor Kovačić. (Andrija Mutnjaković), Zagreb 2003.
- Zrinka Paladino: *Djelovanje arhitekta Lavoslava Horvata u Splitu.* Kulturna baština, Split 2011. br. 37.
- Stanko Piplović: *Uresno povjerenstvo splitske općine.* Kulturna baština, Split 1991. sv. 21.
- Stanko Piplović: *Graditelji braća Žagar.* Kulturna baština, Split 2005. br. 32.
- Stanko Piplović: *Stručno djelovanje Hranka Smodlake.* Kulturna baština, Split 2006. br. 33.
- Stanko Piplović: *Inženjer Dane Matošić.* Kulturna baština, Split 2009. br. 35.
- Stanko Piplović: *Arhitekt Milorad Družević.* Kulturna baština, Split 2011. br. 37.
- Robert Plejić: *Splitski arhitekt Niko Armanda, arhitektonski modernizam i povijesni prostor.* Kulturna baština, Split 2011. br. 37.
- Plenarna sjednica Trgovačko-obrtničke Komore u Splitu,* Privrednička riječ, Split 22. XII. 1928.
- Plenarna sjednica Vijeća Trgovačko-Obrtničke komore u Splitu.* Privrednička riječ, Split 1. I. 1930.
- Branislav Radica: *Novi Split.* Split 1931.
- Lida Roje - Depolo i Aleksandar Laslo: *Frane Cota,* Zagreb 1995.
- Situacioni plan grada Splita,* Beograd 1926.
- Splitski almanah i adresar za godinu 1925.,* Split 1925.
- Matej Škarica: *Splitski shematizam za godinu 1923,* Split 1923.
- Darovan Tušek: *Arhitektonski natječaji u Splitu 1918-1941.* Split 1994.

ARHIVSKI IZVORI

Državni arhiv Split, HR-DAST-91, kut. 643 i 1022, spisi 1927. - 1932.

CHAMBER OF COMMERCE BUILDING IN THE CONTEXT OF
EUROPEAN MODERNISM

Summary

The Art Nouveau movement in Europe that began in the late 19th century changed the existing concepts of art and architecture. Thus, soon after the First World War, these new tendencies were reflected through the Modernist concepts of functionalism and constructivism. Both the Croatian artists and architects produced some of their most significant works under the influence of the new tendencies.

As the result of the political fragmentation of the Croatian territory under the Habsburg rule, the portion by the Adriatic Sea was the part of the Kingdom of Dalmatia. In the late 19th century, which was marked by the Venetian rule, young men from Dalmatia went to Padua, Vienna and Graz to pursue their studies. As the feelings of romantic nationalism were revived, many students pursued studies in Prague, which, at the time, was a prominent European cultural centre. Young people would return home after graduation to continue fight against obsolete concepts.

It should be emphasized that a great portion of Littoral Croatia came under the Italian rule through the peace treaty after the First World War. Split thus became a major export seaport of the Kingdom of Yugoslavia and went through rapid economic and population growth. Many prominent buildings were built at the time. Young architects returned from Prague soon after graduation and contributed to the new appearance of the city with significant enthusiasm. These young enthusiasts were Fabjan Kaliterna, Emil Ciciliani, Nikola Armanda, Hranko Smodlaka, the Žagar brothers, Josip Kodl, Dane Matošić and Milorad Družević. Although the Modernist concept of functionalism had already been recognized and accepted by architects in the 1930's, there was, however, a number of architects who, at the time, preferred rigidly symmetrical design solutions, which was particularly reflected through the design of public buildings.

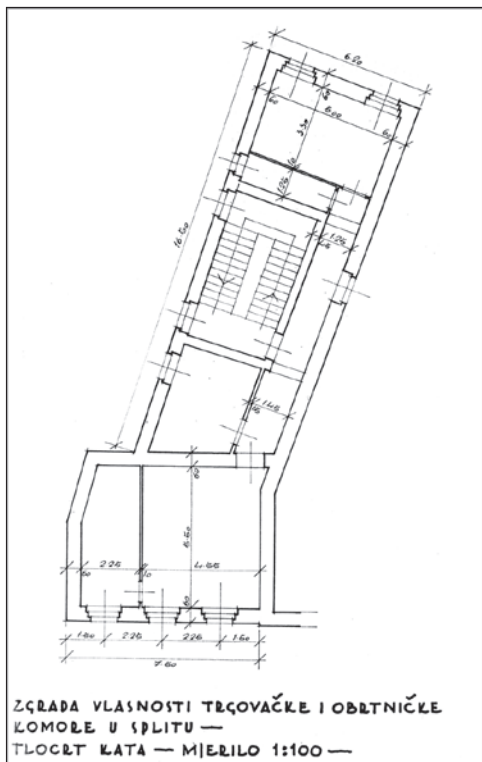
Fabjan Kaliterna was the most prominent representative of the younger generation of architects. In the period between the two world wars, he designed a large number of residential buildings in Split and thus changed the face of his hometown. His designs were reflective of Mediterranean tradition. Fabjan Kaliterna actively participated in positive changes that were occurring in Split at the time, as well. His most famous work, the Chamber of Commerce building (Dom Trgovačke i gospodarske komore), reflected these significant changes in both social and economic life of the city. Since the building itself was of extreme importance in terms of the promotion of traffic, industry and crafts in the city, the investor wanted a prominent location for its construction. This prominent location was in the centre of the city, in the city port.

Fabjan Kaliterna won the first prize in the open competition for the most ingenious architectural design created for the new chamber building. Ten prominent architects applied for this open competition that was held in 1928. Their designs were reflective of monumental architectural tendencies of the 19th century, particularly in terms of the sea-facing façade design. Fabjan Kaliterna's two sets of proposed designs won first and third place. The second

place winner was David Bunetti from Sušak. The construction works started in April, 1930 and were completed in June, 1931. They were executed under the supervision of both engineers: Dešković and Kaliterna. Kaliterna's building is the most significant representative of Modernism, not only in Split, but in its greater area as well.

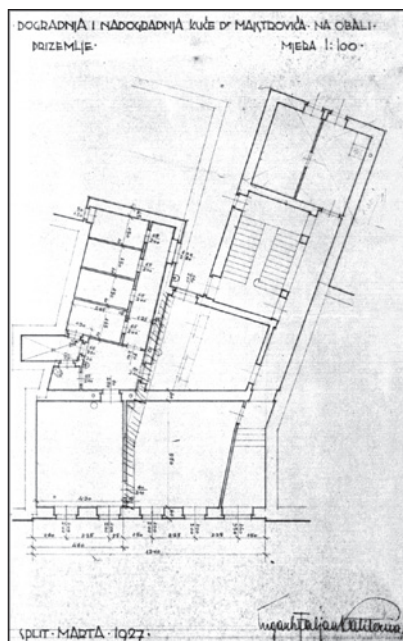
Slika 1. Lučica Matejuška na zapadnoj strani splitske rive. Položaj Komore je na nekadašnjoj Trumbićevoj obali na mjestu označenom slovom E. Detalj tiskanog plana grada na jednom listu iz 1926. godine (izdanje Putničkog ureda Splita i Balkan-mentora Beograd). Njegovi primjerci čuvaju se u nekoliko splitskih ustanova (u Sveučilišnoj knjižnici nalazi se pod signaturom SVKST 25016).

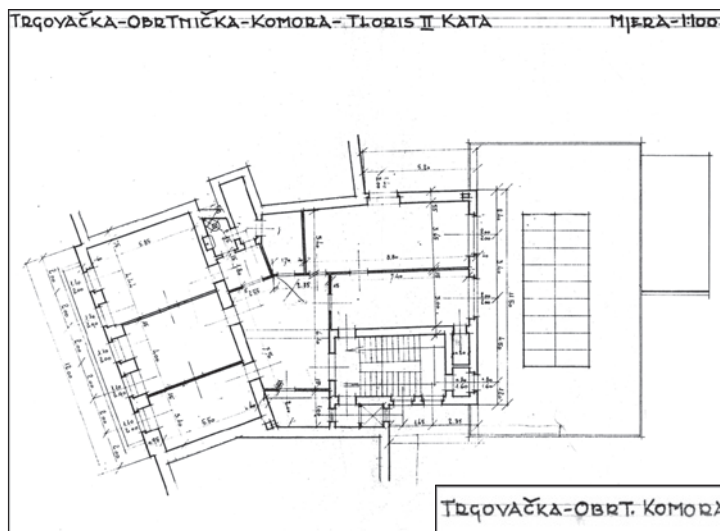
Slika 2. Tlocrt zgrade dr. Majstrovića prije gradnje Doma Obrtničke komore na njezinom mjestu (Državni arhiv u Splitu, HR-DAST-91)

Slika 3. Zgrade na Trumbićevu obali, secesijska kuća Majstrović prije gradnje Doma komore (Državni arhiv u Splitu, HR-DAST-91)

Slika 4. Prvo rješenje za dogradnju i nadogradnju kuće dr. Majstrovića, rješenje F. Kaliterne iz 1927. godine (Državni arhiv u Splitu, HR-DAST-91)

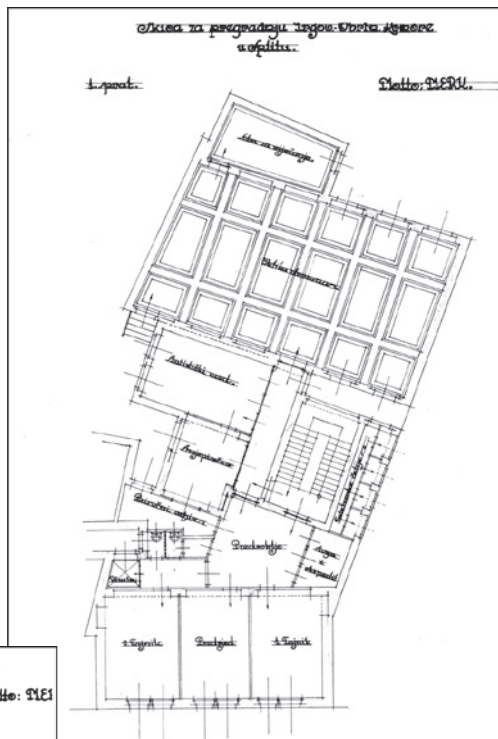

Slika 5. Projekt
Fabjana Kaliterne
iz 1929. godine
(Državni arhiv
u Splitu, HR-
DAST-91)

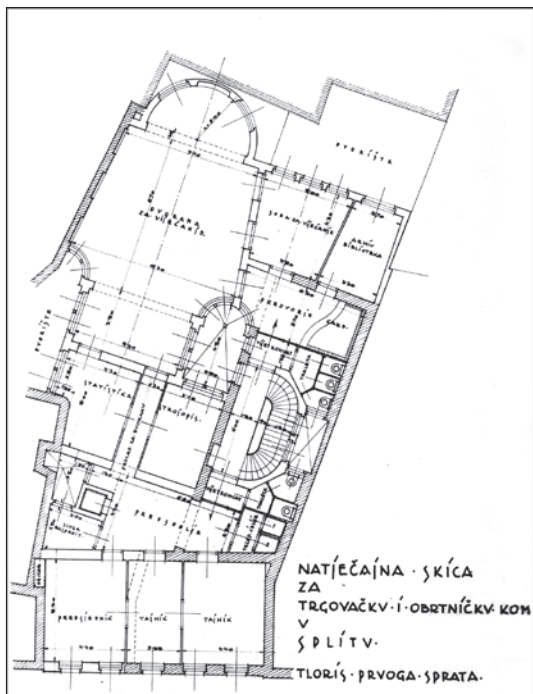

Slika 6. Pročelje nove zgrade Komore,
Kaliterna 1929. godina (Državni
arhiv u Splitu, HR-DAST-91)

Slika 7. Natječajni rad iz 1929. godine za Dom Komore pod geslom MERK, autor nije poznat (Državni arhiv u Splitu, HR-DAST-91)

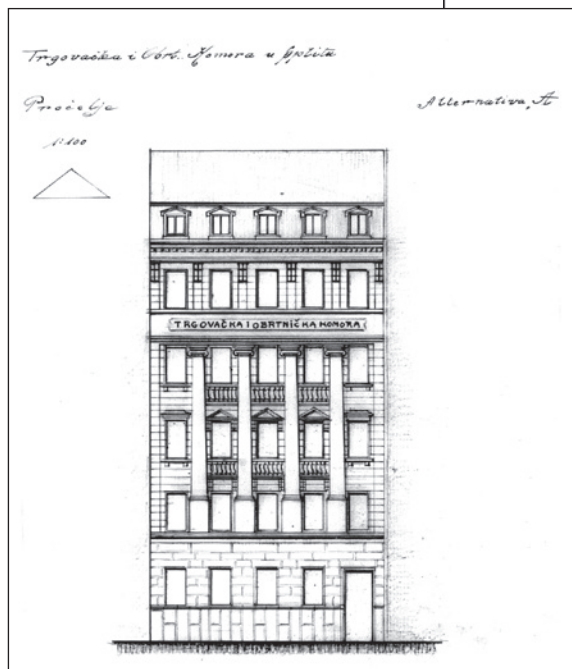
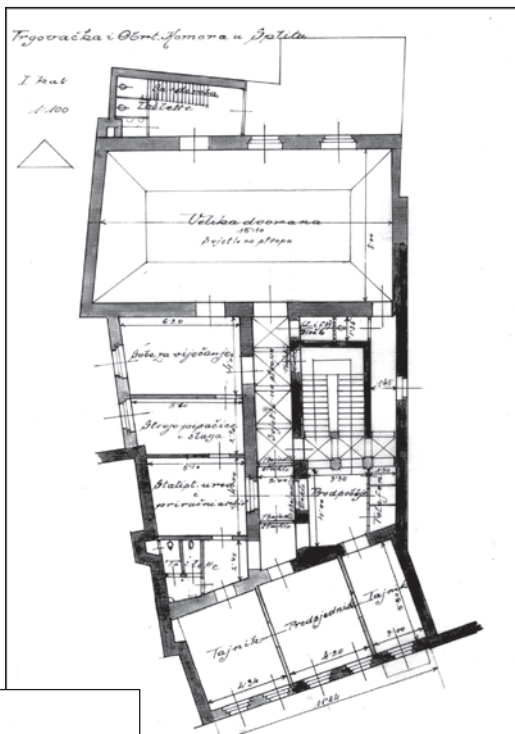
8. Glavno pročelje komore prema obali, rad MERK (Državni arhiv u Splitu, HR-DAST-91)

9. Natječajno rješenje za Dom Komore pod geslom '333', rad arh. Bunette (Državni arhiv u Splitu, HR-DAST-91)

11. Tlocrt Doma Komore prema natječajnom rješenju pod geslom 'Alternativa' (Državni arhiv u Splitu, HR-DAST-91)

12. Pročelje zgrade Komore prema natječajnom rješenju pod geslom 'Alternativa' (Državni arhiv u Splitu, HR-DAST-91)

